

A HARMADIK BIRODALOM TELEPÍTÉSI POLITIKÁJA

VITÁN FELÜL ÁLL, hogy Németország a háború óta a telepítés terén vezetős szerepre jutott. A telepítés kérdésének népszerűsítése tekintetében a belső kolonizáció előmozdítására alakult társaság (Gesellschaft zur Förderung der Innenkolonisation), a mezőgazdasági telepítés népesedési, üzemtani, agrár- és szociálpolitikai problémáinak tudományos vizsgálata körül, valamint a telepítés gondolatának a közéletben való ébrentartásában viszont Prof. Max Sering berlin-dahlemi kutatóintézete, illetve a többnyire a mezőgazdasági kamarák kötelékében működő ú. n. telepítési tanácsadó irodák, a Reichslandbund telepítésügyi szakosztálya és a porosz mezőgazdasági minisztérium szereztek elévülhetetlen érdemeket, míg egyes telepítőtársaságok főleg a technikai problémák megoldása vonatkozásában tűntek ki különleges szolgálataikkal. A háborút megelőző és az azt követő németbirodalmi telepítési mozgalom mindenekelőtt hatóerőit tekintve különbözik egymástól. Amennyire ugyanis a háború előtt csaknem kizárólag az állam volt a telepítések kezdeményezője, annyira hordozói utána a települő hajlammal maguk az érdekeit széles néprétegek. Az inflációs korszak elmúltával a korábban hatalmas munkástömegeket foglalkoztató német nagyipar termékeinek külföldi elhelyezése megnehezült s ez ijesztő mértékre duzzasztotta fel a munkanélküliek seregét. A parlagon heverő munkaerő utat keres vissza az éltető anyaföldre. Habár számszerűleg Németország háborúutáni telepítő tevékenysége keleti szomszédjait mögött el is marad, szervezési téren és technikailag emezeket mégis messze megelőzte.

A Németbirodalomban 1919—32 között a telepítés céljára megszerzett, illetőleg rendelkezésre bocsátott összesen 930 ezer ha-nyi területből pontosan 745.726 ha települt be; kerek számban 59 ezer új mezőgazdasági telephely létesült, 250—300 ezer lélek befogadásával, továbbá kerekén 97 ezer törpebirtok lett 144 ezer ha területtel — nagyobb részönellátó birtoknagyságra — kiegészítve. Ebből egyedül Poroszországra 642.468 ha betelepített terület, 49.079 új telephely és 76.202 kiegészülő volt törpebirtokos-telepes esik, javarészt természetesen Kelet-Poroszországra. Miután Németország telepítő tevékenysége 1931-ben kerek számban 9 ezer új telephellyel eddigi csúcsteljesítményét elérte, 1932-ben számottevő visszaesés következett be, amennyiben a birodalomban 36%-kal, Poroszországban pedig 42%-kal kisebb terület települt be, mint 1931-ben. Mindamellett a birodalmi statisztikai hivatal közlése szerint Mecklenburgban és Felső-Sziliziá-

ban az újonnan betelepített terület 1932-ben 37%-kal, illetve 28.9%-kal haladta meg az 1931. évit. Megbízhatónak tetsző becslés szerint a háborúutáni német telepítésekbe mintegy ötnegyedmilliárd márkát investáltak, hozzávetőleg 900—1000 millió márka jelzálogteherrel, amiből kb. 800 millió márka esik hosszúlejáratú amortizációs kölcsönökre s ezek után az évi tőketörlesztési részleteknek és kamatoknak összege kb. 3.5—4 millió márkára rúg.

A háborúutáni német mezőgazdasági telepítéseknek e számadataiból — annak ellenére is, hogy abszolút értelemben a 60 milliós birodalomhoz képest nem túlságosan nagyok — mindennél jobban kiviláglik azoknak viszonylag óriási nemzetgazdasági jelentősége, az a valóban termékenyítő hatás, amelyet — munkaalkalom gyanánt is — a közgazdasági élet egész mezejére gyakoroltak. De nemcsak e számszerű teljesítmény, hanem ama előrehaladás fölött is indokolatlan lenne napirendre térni, amely a mezőgazdasági telepítéstudásnak a változott viszonyokhoz való hozzáalkalmazása körül az utolsó néhány évben Németországban bekövetkezett. Ez pedig sokkal inkább jelentkezett gyakorlati szempontból, telepítéstechnikailag, a telephelyek létrehozásában („Ráállításában“), mint a telepítés elméleti alapjainak politikai elgondolásában.

A háborúutáni időszakban a telepítési törvények végrehajtása tekintetében nagyjában három, eléggé jól elhatárolódó periódust lehet megkülönböztetni: az első az azóta számos kormányrendelettel kiegészített birodalmi telepítési törvénynek 1919 augusztusában történt életbeléptetésétől kezdve 1925-ig tartott és tipikusan az infláció jegyében folyt le. Tekintve azonban, hogy időbelileg a virulása teljében levő weimari köztársasággal esett össze, amikor is a megszállott területekről: Posenből, Sziléziából és a balti tartományokból kiűldözött egykori német telepek elhelyezésén kívül az önálló kisbirtokosok számának szaporítása érdekében ténylegesen nem sok történt, e periódus a telepítés eredményei szempontjából összehasonlításon kívül maradhat. A második, 1926—29 közötti periódusban indult meg a törzsöröklési rendszerek hódoló, sűrűn lakott nyugati vidékek: Baden, Württemberg, Hessen stb. népfőleslegének a gyéribben lakott keleti országrészekbe: Brandenburg, Pomeránia, Mecklenburg és Kelet-Poroszországba való letelepítése. E periódus részben már a defláció jegyében fogantatott, így ennél a takarékosági szempontnak fokozottabb figyelembevétele mindinkább kibontakozott és a harmadik 1931—32-ben már kifejezetten a divatos racionalizálás jegyében látott napvilágot. A háborúelőtti korról szemben leginkább e harmadik periódus telepítései mutatnak eltérő alakulást, melyet az egyszerű kivitel és az egész vonalon érvényesülő tárgyyszerűség (Sachlichkeit) jellemeznek. A háborúelőtti Németországban ugyanis az ú. n. luxus-telepítés volt szokásban, amely — nemzedékekre szólóan — a birodalom akkori gazdagságának és tekintélyének mindenben meg is felelt. Az 1919. évi birodalmi telepítési törvény meghozatalától számítva pedig még majdnem egy teljes évtizeden át — dacára a német közgazdasági adottságok nagyfokú hanyatlásának — a régi séma szerint folytatódtak a mezőgazdasági telepítések és csak a gazdasági helyzetnek

romlásával párhuzamosan bekövetkezett tömeges falusi munkanélküliség és az ezzel kapcsolatban jelentkezett városbaözönlés vezetett azután a telepítés kivitelezése terén — az olcsóság keresése irányában — gyökeres változásokra. Mindenesetre döntő szerepe volt ebben az átalakulásban a német néptömegek fokozott települő készségének és a mindinkább tornyosuló pénzügyi nehézségeknek.

A szükség nyomására Németország így telepítéstechnikailag új útra volt kénytelen térni, egyszersmind azonban ekkép jelentős eredményeket ért el, noha másfelől telepítési politikájának elméleti indokolása terén — bizonyos tagadhatatlan teoretikus fejlődés ellenére is — nagyjában a háborúelőtti időből már ismert érvek felsorakoztatása mellett maradt meg. Meg kell jegyezni továbbá, hogy bár a németporosz telepítési politika a háború után félreérthetetlenül parasztdemokratikus jellegű volt, mégis abban marxista befolyásra egyrészt a nagybirtok közvetett szocializálására és másrészt a kiscgazdaelem proletarizálására irányuló burkolt törekvés érvényesült. Metodikailag jellemezte az utóbbi időkig szokásos telepítési processzust, hogy annak középpontjában nem a húsból és vérből való telepes az ő létfenntartását célzó önségélyével, hanem az állam és a nyilvános gondozás (öffentliche Fürsorge), nem eleven erők, hanem bürokratikus eljárási fonnák és a liberális-kapitalista profitgondolat állottak. Amint egyik röpiratában Hoffer-Reichenau kétségtelen túlzással, de találóan mondja: eszmei kifejezését az effajta telepítés „a végtelen szalagon előállított konfekciós telepítésben“ nyerte. A weimari rezsim számára t. i. a telepítés korántsem népi életnyilvánulás, szerves alkotás, hanem mechanikus közigazgatási aktus volt, egyszerű pénzügyi kérdés és üzlet. Bármily nagyok legyenek is tehát Poroszország érdemei a telepítés modern jogi alapjainak kialakítása körül, a telepítéseket bürokratizálta, sőt szocializálta és az államot az egyes telepesek minden kockázatának viszontbiztosítójává tette meg. Nem a jövőbeni boldogulásukért sajátmagúknak is felelős telepesek állottak eddig a telepítési aktus tengelyében s így azok gondos kiválogatására sem mindig fektettek valami különös súlyt. Mindez az emberek települő készségét határozottan növelte ugyan, egyúttal azonban a telepesek életerejét és a telepesmorált szinte szükségképpen aláásta. Ekkép a háborút követő idők mezőgazdasági telepeseinek zöme valóban az életre edzett kiscgazdák helyett mintegy állami járadékosokká vált, kik sem az általuk mívelt röggel nem fontak össze bensőleg, sem pedig kellő lelki és anyagi ellenállóerővel nem rendelkeztek ahhoz, hogy utóbb válságos időket nagyobb baj nélkül böjtöljenek át. Nemzetpolitikai és szociáletikai szempontból az eddig követett irány tehát tagadhatatlanul csődbe került. Gazdaságtársadalmilag pedig ezek a telepítések a fentiek szerinti hamis beállítottságuknak, túlzottan liberális-kapitalisztikus üzleti politikájuknak és egyoldalúan mechanikus-racionalisztikus üzemanuknak váltak csakhamar áldozataivá. Érdekes viszont, hogy telepítéstechnikailag annál nagyobb léptekkel haladtak előre ennek az időszaknak német mezőgazdasági telepítései a célszerű térkihasználás, az építkezések olcsóbbá tétele, a telepítési processzus gyorsítása és utóbbi költségeinek csökkentése terén, amiben a gyakran egymással versenyző

privát telepítőtársaságoknak és egyes magánvállalkozóknak volt főszerepük.

A telephelyek kiállítási költségeinek leszállítása terén különösen az 1930—32. esztendőök során történt a racionalizálás jegyében, a területegységre kiszámítva is kimutathatólag, nagyarányú előrehaladás. Nevezetesen: a telephelyek területének nagysága, a nélkül hogy az azokon folytatott üzem belterjességében az agrárválság következtében számottevő visszaesés állott volna be, középértékben 5—10 ha-ról 10—20 ha-ra emelkedett, mégpedig akként, hogy a nagyobb kisgazda-telephelyek (Vollbauemstelle) a talaj minősége szerint átlagban 15—20 ha-t, a kisebb, de még mindig önellátó földműves-telephelyek 7.5—10 ha-t, a törpebirtokos-telephelyek 3.5—6 ha-t és a munkás-, kertész- vagy kézműves-telephelyek 2.5—3 ha-t tettek ki, ami egyúttal a területegységre eső költségeket apasztotta. E kategóriákat azonban lehetőleg minden telepen továbbra is néhány kifejezett nagygazda-telephelynek és legalább egy ú. n. maradékbirtoknak létesítésével egészítették ki, hogy a kisebb telepesek ezeken fölös munkaerejüket bérmunka vállalásával megfelelően értékesíthessék és fogataik teljesítőképességét is kihasználhassák. A telephelyeknek az említett nagysághatárok között való területi nagysága megállapításánál az üzem-nagyság szempontjából három főfontosságú tényezőnek tulajdonítanak szerepet: a talajnak, a klímának és a piactól való távolságnak. Itt azonban olykor hibák is történtek, főleg a talaj minőségének figyelembevétele nélkül. Nem ritkán előfordult t. i., hogy túlságosan kötött, nehezen megmunkálható agyagra telepítettek, valamint az is, hogy könnyű és sovány, homokos talajból nem osztottak ki elegendőt egy-egy igénylőnek.

A kivitelezést illetően az épületekkel ellátott belsőséget és bemivelt külsőséget juttató késztelepítéssel (Fertigsiedlung) szemben a „kiépítő telepítést” (Ausbausiedlung) a tőkeáldozat szempontjából feltétlenül előnyösebbnek fogják fel ma már a németek, mert ennél a rendszerint csoportos megszállás után felosztásra kerülő birtokon található épületek anyagát — hacsak azokat csekély átalakítással nem lehet a telepesek részére használhatóvá tenni — a telepesek lakóházának és gazdasági épületeinek létesítésére lehet fordítani. Éppígy célszerűnek tartják az olyan telepítést (Aufstiegsiedlung) is, amely eleinte csak a legszükségesebbekre szorítkozik és a helyileg jutányosan rendelkezésre álló építőanyagok szerint, az egyes telepesek üzemének és vagyonának, valamint a családjuk által képviselt munkaerőnek növekedéséhez mérten mérsékelt állami támogatás mellett 3—8 év alatt fokozatosan épül ki. A legnagyobb költségkíméléssel jár végül a nyers-telepítés (Roh- oder Primitivsiedlung), amelynél a telepítő részéről orosz mintára csak lakóház, istálló, csúrt magábanfoglaló egyetlen épület létesül és a további építkezés már teljesen a telepes emberségére van bízva.

Noha az utóbbi évek németbirodalmi telepítései az állandó kísérletezés és az új formák szakadatlan keresése jegyében jöttek létre, mégsem oldódott meg eddig az építési forma, mód és anyag problémája e téren felmutatható minden praktikus haladás dacára sem.

Az az egy azonban bizonyos, hogy a háborútáni telepítések építészeti vonatkozásainak és az egyes belsőség-típusoknak fokozatos átalakulásában Németország egykori gazdagságának megcsappanása, de szintúgy a telepítés racionalizálására irányuló törekvések hatása is mind világosabban megmutatkozik. A nyitott udvarban köröskörül elhelyezkedett masszív egyes épületeknek költséges rendszere ugyanis a gazdasági udvar épületeinek helyi elosztása tekintetében lassanként szögletépítkezésnek engedte át a tért, amely olcsóbb megoldás kezdetben az istállónak és csürmek a lakóházzal jobbfelől derékszög alatt való összeépítésére vezetett, majd közös tető alatt a lakóház, istálló, csürmek hosszanti frontban való egyesítését eredményezte. E formákat hovatovább a tökéletes térkihasználást és a gazdaságosság egyéb követelményeit is lehetőleg maradéktalanul kielégíteni célzó négy típus jellemezte, úgymint: Kelet-Poroszországban a „kubisztikus“, Pomerániában a par excellence szöglet- és Mecklenburgban az ú. n. allgauer típus, amelyek Felső Sziléziában előbb a vegyes, majd a tiszta, de egyaránt olcsó facölöpépítkezésbe mentek át. Ez utóbbiaknál azonban a feltétlen olcsóságra való törekvés a célszerűségnek, az okszerű hógazdálkodás követelményeinek és a tartósságnak kétségtelen rovására ment. Az 1913—1932. évek során egymásután divatbajött épület- és gazdasági udvartípusoknál a technikai szempontok átértékelése már külsőleg is könnyen felismerhető akként, hogy egyre inkább a kő- és téglanyagot lehetőleg fával helyettesítő könnyű építkezés nyomult előtérbe. Ha mégsem sikerült eddig az olcsó facölöpépítkezést a telepesépítkezés előállítási költségeinek kiemelése végett szelvényhosszában bevezetni, úgy annak oka nyilván abban rejlik, hogy eddig többnyire frissen vágott, még teljesen be nem érett faanyagot használtak fel e célra és az ácsmunkásokat sokszor kellően hozzá nem értő munkásokkal végeztették. A lényegesen olcsóbb és egészségesebb, télen meleget és nyáron hűvöset tartó szalma- vagy nádtető alkalmazásának szélesebbkörű elterjedése elé pedig építésrendőri okok és a tűzbiztosító intézetek akadékoskodásai emeltek eddig gátat, jóllehet az ma már különböző módokon tűzbiztosá s lenne tehető.

Az egyes telepítési periódusok különleges termelési, ár-, kalkulációs és értékesítési viszonyaiban jelentkező, gyakran mélyreható különbségek érzékeltetése céljából, úgyszintén ezekből folyóan a telepesek gazdasági és szociális helyzetében időről-időre bekövetkezett eltolódásoknak megvilágítására szolgáljon az összehasonlító telepes-index felállítására vonatkozó alábbi kísérlet, amely megfelelő számítások útján nyert viszonyszámok alapján értékes következtetések levonására lehet talán alkalmas. E viszonyszámok nem hoznak ugyan fix adatokat kifejezésre, de módot nyújtanak az egymást követő telepítési periódusok közgazdasági adottságainak egybevetésére, nemkülönben az egyes tartományoknak és tagállamoknak, valamint a telepítőtársaságoknak egymás között való összehasonlítására. Visszatükröződik bennük továbbá a háborútáni időszakra jellemző üzemműködés-, bér- és ármozgalom, azaz a telepítést előmozdító és hátráltató minden tényező, de ugyanígy a telepítésnek a birodalom elszegényedéséhez való kényszerű hozzáalkalmazódása is.

A legújabb német szakirodalom szerint 1932-ben az építkezés és beruházás költsége 26%-kal és a földár 55%-kal, az összköltség pedig mintegy 48%-kal volt a háborúelőtti idő hasonló költségeinél alacsonyabb. Ugyanakkor az új telepek terhei, dacára a magasabb kamatlábnak, 24%-kal, sőt az 1926—29. években birtokbavezetett telepek akkori szolgáltatásaival szemben 74%-kal (!) csökkentek névlegesen, amiben a földárak rendkívüli esésének, a takarékos építkezésnek és az újabban megrövidített tartamú közbenső gazdálkodásnak (Zwischenwirtschaft) volt főszerepe. Megjegyzendő egyúttal, hogy a földárak az utóbbi időben sokkal jobban estek, mint az építkezés, berendezés és felszerelés költségei vagy akár az eljárási kiadások. Terhek terén tehát az 1932. évi új telepek egyáltalán nincsenek rosszabb helyzetben a régiek vagy a háborúelőtti telepítések juttatottjainál. Közgazdaságilag azonban az X931—32. évi és a legújabb mezőgazdasági telepek az alacsony agrárindex folytán éppen új exisztenciájuk megalapozásának a legnagyobb erőfeszítést igénylő első idejében lényegesen előnytelenebb helyzetbe kerültek, mint amazok, mégpedig 1913-mal szemben 9%-kal és az 1926—29. évekkel szemben 42%-kal, hiszen ha telephelyükön be is vezették a zárt terménygazdálkodású háztartást, az üzem folytatásához nélkülözhetetlen iparcikkek és a családjuk szükségleteinek kielégítésére piacról beszerzendő ipari készáruk indexe még mindig 27%-kal áll a békebeli nivå fölé.

Leginkább a magas építkezési költségeknek volt oroszlánrészük abban, hogy a telephelyek viszonylagos kiállítási költségei, ámbár az építkezési index az 1930—32. évek „átállítási” és racionalizálási periódusában 187-ről 171-re, illetőleg 136-ra esett vissza, a boldogulás reményében való új életkezdést veszélyeztető mértékig emelkedtek. Végeredményben pedig a mégis meginduló telepes-gazdálkodást is — amint általában véve a mezőgazdálkodást — az agráröllő óriási nyílása tette tönkre, miután a telepek terheinek névleges csökkenését jóval felülmúlta jövedelmük apadása. 1932 második felében a háború után telepítettek nagy része már csak tengődött és csupán a Hugenberg birodalmi gazdasági miniszternek a múlt év elején a védvámokat emelő erélyes agrárpolitikája mentette meg őket az anyagi összeomlástól. Mindaddig a telepek minden rátermettsége és fáradozása az élvezett fizetési kedvezmények dacára is kárbavesztett, amíg a kartelek megrendszabályozásával és megfelelő gazdasági, valamint külkereskedelmi politikával az agráröllő két szára közelebb nem került egymáshoz. Minthogy a telepes-gazdaságok rentabilitása 75%-nyira az állattenyésztés hozadékára van alapítva, az állati termékek indexe pedig 1913-mal szemben 29%-kal, sőt az 1926—29. évekkel szemben 51%-kal hanyatlott, a telephelyek életképessége 1931—32-ben már komolyan kockán forgott.

Az építkezési költségek mellett a szorosan vett telepítési költségeknek van ma is a legjelentékenyebb befolyásuk a telepesterhek nagyságára, amennyiben a földárakhoz mért aránytalan magasságukban rendkívüli módon drágítólag hatnak a telephelyek ellenértékére. Egyébként szerződési, meliorációs, eljárási, közbeeső gazdálkodási és igazgatási költségekből, továbbá bankkamatokból és közterhekből tevődnek össze, esetenként nagyon különbözők és átlagukban számszerűleg nehezen foghatók meg, mert majdnem minden egyes telepítőtársaságnak másféle könyvelési számlarendszere van, ami az összehasonlítás lehetőségét teszi bonyolulttá. Mindamellet az összköltségeknek kb. 15—25%-ára, a földárnak pedig mintegy 30—35%-ára becsülhetők.

NÉMETORSZÁG háborúutáni telepítési eredményeit és a telepítés ügyének múlt évi január 30-án, Hitler kormányrajutásakor való állását a fentiekben röviden áttekintve, megállapítható, hogy az építkezés és a telepítési eljárás olcsóbbá, ha nem is mindig gazdaságosabbá tétele érdekében ismételen is történt valóban jószándékú kísérlet, de ezt a mezőgazdaság produktumainak árzuhanása s az ipari áraknak majdnem változatlansága miatt korántsem koronázta a kívánt siker. Az illetékes körök általánosan elterjedt nézete ma Németországban, hogy a telephelyek létesítési költségvetésének lefaragása terén következetesen

kell az 1930-ban megkezdett úton továbbhaladni, a telepítések leadminisztrálása és egész pénzügyi politikája terén viszont merőben új vágányra kellene térni, hogy a német nép fokozott települő készsége csakugyan produktívá tétessék, aminek sem a föld- vagy tőkehiány okán, sem pedig a kamat- és teherkérdés miatt nem szabad hajótörést szenvednie. Ennélfogva mindenekelőtt szakítani akarnak a németek a telepítés kapitalisztikus rendszerével és radikálisan le akarják szorítani a telepesek jövedelmét jóidőre eleve felemészítő eljárási költségeket, úgyszintén lehetőleg ki akarják küszöbölni az „időtrabló“ hatósági bürokratizmust. Amint ismeretes, a nemzeti szocialisták múlt évi júniusban a Hugenbergékkal való politikai koalíciót alig öthavi együttműködés után azon a címen is mondták fel, hogy ezek soraiba rengeteg megbízhatatlan elem lopakodott be és így a birodalmi kormány a keletporoszországi junkerek érdekeit — állítólag — túlzottan respektáló tagjától szabadulva, most már a határozottan fajvédő birtokpolitika útjára kívánnak lépni. „A vér és föld forradalmárjának“, a nemzeti szocialista párt 1930 óta agilis mezőgazdasági szakértőjének, Walter Darrénak ideológiája, aki a pártprogramul legsikerültebb fejezetét, hivatalos agrárprogramját átütőerejű indokolásával együtt megszövegezte, majd az agrárkérdés megoldására kiküldött birodalmi bizottság fiatal elnöke volt, jelenleg pedig Hugenberg utóda a birodalmi kormányban — biztosíték arra nézve, hogy a nemzeti szocializmus agrárprogramul ja nem merülhet ki csupa kereskedelempolitikai rendelkezésben, hanem a német földkérdés bonyolultabb problémáihoz is hozzá akarnak nyúlni. Egyelőre azonban az előmunkálatokon még nem igen jutottak túl és a létalapját féltő nagybirtokos-érdekeltség szívos ellenállása is sok energiájukat köti le.

Az 1919-ben kelt birodalmi telepítési törvény a hozzáfűzött várokozásnak általánosságban megfelelt, hiszen az eddig legkiterjedtebb 1931. évi telepítési tevékenység közepett is kielégítő keretnek bizonyult. Ha mégsem tudta az egész vonalon felmerült kívánalmakat honorálni, úgy annak oka a telepítési funkcionak és a hatásköröknek a birodalom és a tagállamok közötti messzemenő megosztásában keresendő. A tagállamok t. i. az egyetemes szempontok elhanyagolása miatt e téren nyilvánvalóan csődöt mondtak. Ezért ma már egyöntetű vélemény szerint a telepítés csakis birodalmi feladat lehet. Bár a háborúutáni időszakban mind adminisztratív, mind technikai tekintetben a mezőgazdasági telepítés ügyének jelentős haladásáról lehet beszámolni, nem kisebbek azok a ma is fennálló akadályok, amelyek Németországban a telepítési kérdés előbbrejutása elé tornyosulnak. Ezek főként pénzügyiek, bürokratikus-formalisztikus természetűek és építésrendőriek. Az új német nacionalizmus ezért a telepítés minden vonatkozásából ki akarja rekeszteni a profitéhes üzleti tőkét (raffendes Kapital), illetőleg a tőke számára csak oly mértékben hajlandó szerepet engedélyezni, amely a telepes-gazdálkodás hozadékával arányban áll és így a telepesek magángazdasági boldogulását nem veszélyezteti. Másik gátló körülmény, hogy dacára az egyszerűsítésre és racionalizálásra irányuló törekvésnek, a hatáskörök szétforgácsoltsága az emberek jelentkezésétől azoknak telepesek gyanánt való elfogadásáig vezető utat még mindig túlon túl vonatottá és bonyolulttá teszi. Allamszocializmus és bürokratizmus e ponton egymással karöltve járnak. Ennélfogva a telepítést érintő valamennyi ügy intézésénél az eljárás debürokratizálására helyeznek súlyt, a felelősség kihangsúlyozása mellett. A szövetkezeti és telepkezősségi önszegélynek kell Hiderék szerint jelentékeny részben a tőke és a nyilvános gondozás helyébe lépnie, hogy a telephely az állami gyámkodás tárgya és a bankok

üzleti prédája helyett magának a telepesnek legyen hasznóhajtó munkaalkalma, létének valóban biztos bázisa.

Tisztába jutottak a németek azzal is, hogy először is a meglévő telepesek anyagi helyzete igényel gyökeres orvoslást, másodsor pedig a telepítési funkció hatásági szervezete és jelenlegi végrehajtási módja van a nagyobb birtokpolitikai hatások elérése érdekében sürgős reformra rászorulva és csak azután indokolt új telepes-alanyokat teremteni; először a már meglévőket kell konzerválni és csak ennek megtörténte után célszerű továbbépíteni. Amennyire tarthatatlan volt továbbá a telepítési ügykörnek a birodalmi munkaügyi és közéletmezesi, valamint egyszerűs-mind a porosz mezőgazdasági minisztérium között való felosztása, annyira elhibázott ma a telepítésnek az azt célkitűzésénél fogva keresztező keleti segélyakcióval (Osthilfe) közös kormánybiztosságban való egyesítése. A nemzeti szocialisták által kezdettől képviselt álláspont szerint: a telepítéssel kapcsolatos pénzügyi műveletek lebonyolításával megbízott központi pénzügyhatósághoz (Deutsche Siedlungs-Bank) hasonlóan az egész telepítési ügykör összes hatásköri és fellebbviteli kérdéseivel együtt szintén kiemelendő lenne a különböző minisztériumokból, mentesítendő lenne a szembenálló érdekcsoportok befolyásától és diktatórikus hatalommal felruházott telepítési biztossal az élen a telepítés és belső kolonizáció előmozdítására létesített önálló birodalmi biztosságban lenne egyesítendő, amely viszont népesedési és szociálpolitikai működésénél fogva közvetlenül a birodalmi kancellárnak rendeltessék alá. További követelményük, hogy a birodalmi telepítési törvénynek a telephelyek létesítéséhez szükséges területek megszerzésére és kisajátítására vonatkozó rendelkezései az egész vonalon maradéktalanul hajtassanak végre, mindaddig legalább, amíg a beigért végleges földtehermentesítés során a kedvező elbánást biztosító önkéntes telepítés vagy a földnek természetben való megváltása be nem következik.

Miközben az új német nacionalizmus ilyen előzmények után és elgondolások mellett a népközösség és a német faj feltétlen védelme, a közérdek mindenekelőttiége nevében szinte valamennyi életterületen meglepő lendülettel építi ki a maga világrendjét és óriási erőfeszítéssel törekszik a nemzeti öncélúság egészséges alapjait megeremteni, már-már veszedelmessé váló pangás állott be a telepítési akció folytatása terén, amely a reagrarizálás összes eddigi eredményeit, sőt jövőbeni reményeit is komolyan kockáztatja. A német nép legszélesebb rétegei által Kelet-Poroszországban megindíttatni kívánt nagyszabású telepítésnek ugyanis a maga nemzet- és gazdaságpolitikai hatásaiban az állami és gazdasági újjáépítés egyik alappillérvé kellett volna lennie, mégis váratlanul oly vágányra került, amelyről egyelőre senki sem tudja, hogy merre fog vezetni. A kedélyeket izgatja, hogy az évek óta életképteleneknek tartott és már csak az összesség adószubvencióinak jóvoltából vegetáló junker-latifundiumoknak fennmaradása, a látszat szerint, így ismét lehetségessé válik. Attól tartanak, hogy a telepítés a földteherrendezésnek csupán eszközévé degradálódik s így legközelebb ismét kiesik a német jövő felépítésének tényezői sorából. Megerősíteni látszik ezt az aggodalmat az a körülmény, hogy tavaly—a még májusban megejtett előzetes becslés szerint— legfeljebb 3500 új mezőgazdasági telephely létesült és optimisztikusan nézve a most kezdődő évben sem fogja a birtokbavezetendő telepesek száma a négyezret meghaladni.

E fejlődés tragikuma talán leginkább abban van, hogy másfelől a hamaros telepítésre váró települési szándékozók száma, nem utolsó sorban a kormányzat részéről tett reménykeltő bejelentések hatása alatt, mindjobban növekszik. Állítólag százezrek állnak visszaindulásra készen a röghöz s közöttük tízezerszámra akadnak olyanok, kik elegendő

készpénzvagyonnal rendelkeznek, hogy maguknak akár az eddig szokásos módon is telephelyet szerezzenek. A telepítés kérdésében tanúsított tartós huzavona miatt azonban e jelentékeny tőkéket lassanként improduktív módon teljesen felélik s így e kispolgári tőkék mindenmű alkotó tevékenység számára a jövőre nézve kárbavesznek. Ezenfelül a telepítés pénzügyi alapjai egyelőre szintén meglehetősen rendezetlenek s egyúttal a szervezési előmunkálatok is még korai stádiumban vannak. Ilyen körülmények között a német Kelet jelenlegi egészségtelen gazdasági és szociális struktúrájának megmerevedését elkerülhetetlennek tartják. A várt nagyszabású telepítési tevékenység nélkül pedig Kelet-Németország agrárviszonyainak igazi megújódása sohasem érhető el, hanem az ismét a betöltetlen vágyak és hiú remények állapotába lesz visszavetve. Ezáltal azonban a keleti országrészt népi és gazdasági szétesése továbbhalad a maga végzetes útján és talán kimerülnek e területen az utolsó gazdaságtársadalmi erőforrások is.

A mai német agrárpolitikusok mégsem akarják feltételezni, hogy reakciós tényezőknek huzamosabb időn át sikerüljön a forradalmi átalakulás elméleti vívmányainak gyakorlati megvalósítását hátráltatniok. Meggyőződésük, hogy a telepítéssel kapcsolatos reagrarizálás keresztülvitele nélkül a német nemzet jövőjében katasztrofális hanyatlásnak kellene bekövetkeznie s bíznak ezért abban, hogy az újjászületett Németországban a nép felszabadult települő készségét az utolsó barrikádokon keresztül is lehetséges lesz győzelemre vinni.

A német Keleten véghezviendő nagyszabású telepítési tevékenység azonban nehezen lenne elképzelhető e területek közlekedéspolitikai feltárása nélkül. Mai helyzetében Kelet-Foroszország mezőgazdasága erősen megsínyli a fogyasztócentrumoktól való közlekedési távolságát és a piachoz vezető összeköttetésnek a versaillesi békediktátum által kikényszerített határok révén való oktalan megbolygatását. Az említett útépitésnek a népfőlség levezetéséhez szükséges területek megnyitása szempontjából való rendkívüli jelentősége — a latifundiumoknak kiszáradással leendő betelepítésével — akkor fog csak teljes egészében a közvélemény előtt tudatosává válni, ha majd a német Kelet egész gazdasági keresztmetszetének most kezdődő átalakulása kapcsán a ma lefojtott népi termelőerők felélednek. A mellett az ismét a közérdeklődés előterébe jutott meliorációk kérdése, úgyszintén a szűz területek feltörésének problémája is különös figyelmet érdemel. 3—3.5 millió ha-nyi területet lehetne ekkép a munka békés fegyverével a belterjesebb kultúra és a telepítés céljára meghódítani, vagyis akkora területet, mint egész Brandenburg. Oly feladatról van itt szó, amelynek megvalósítása a jövőre nagy telepítési akciónak legerősebb előmunkálata lehet.

E téren a német nemzeti forradalom építőtevékenysége arra van beállítva, hogy a városi centrumokban összezsúfolt iparforgalmi foglalkozású népesség főlségét az őstermeléshez vezesse vissza s így egyrészt a mezőgazdaság teljesítőképességének fokozásával az autarchia kiépítését és másrészt az antibolsevista front megerősítését szolgálja.